

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН КОНСТИТУЦИЯЛЫК СОТУНУН

ТОКТОМУ

Тилек Алмазбекович Алмазбековдун жана Валерий Евгеньевич Гусевдин Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьялар коллегиясынын 2025-жылдын 20-октябрындагы аныктамасына даттануусун кароо жөнүндө

2025-жылдын 29-декабры Бишкек шаары

Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту: төрагалык кылуучу: Э.Ж. Осконбаев, судьялар Ч.А. Айдарбекова, М.Р. Бобукеева, К.А. Дуйшеев, Л.Ч. Жолдошева, М.Ш. Касымалиев, К. Дж. Кыдырбаев, Ж.А. Шаршеналиев курамында, катчы Т.Т. Ильясовдун катышуусунда, “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 30-беренесинин 5-бөлүгүн жетекчиликке алып, Тилек Алмазбекович Алмазбековдун жана Валерий Евгеньевич Гусевдин Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьялар коллегиясынын 2025-жылдын 20-октябрындагы аныктамасына даттануусун сот отурумунда карап чыкты.

Т.А. Алмазбеков менен В.Е.Гусевдин өтүнүчү боюнча даттанууда келтирилген жүйөлөрдү жана материалдарды изилдеп чыгып, судья-баяндамачы М.Р. Бобукееванын маалыматын угуп, Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту

ТАПТЫ:

Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотуна 2025-жылдын 19-сентябрында Т.А. Алмазбековдун менен В.Е. Гусевдин Кыргыз Республикасынын Жарандык процесстик кодексинин (мындан ары – ЖПК) 370-беренесинин 6-бөлүгүнүн Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 61-беренесинин 1, 2-бөлүктөрүнө ылайык келүүсүн текшерүү жөнүндө кайрылуусу келип түшкөн.

Кайрылуудан белгилүү болгондой, талашылып жаткан ченем кассациялык инстанцияга төмөн турган соттордун актыларын, жүйөлөрүн өз алдынча баяндабастан алардын негиздемелерине макул болуу менен чектелип, ал актылардын күчүндө калышына мүмкүндүк берет.

Кайрылуу субъекттери, мыйзам чыгаруучу тарабынан белгиленген ченем жарандын ачык-айкын жана негиздүү сот чечимдерин алуу укугун иш жүзүндө чектейт деп эсептешет. Алардын пикири боюнча, мындай мамиле кассациялык даттануу институтун өзүнүн укуктук максатынан ажыратат, анткени арыз ээси келтирилген жүйөлөргө жооп ала албайт, демек натыйжалуу соттук коргоону мүмкүнчүлүгүнөн ажырайт. Арыз ээлеринин ырастоосу боюнча, бул укуктук аныктык принцибин бузат жана бир адамга өзүнүн укуктарын жана эркиндиктерин соттук коргоого, ошондой эле бузулган укуктарды бардык мыйзамдуу жолдор менен калыбына келтирүүгө кепилдик берген Конституциянын 61-беренесинин 1 жана 2-бөлүктөрүнө карама-каршы келет.

Кайрылууда көрсөтүлгөн жагдайларга ылайык, Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун В.Е. Гусевдин иши боюнча токтомунда арыз ээсинин процесстик ченемдердин бузулушу жана жүргүзүлгөн эсептөөлөрдүн туура эместиги жөнүндөгү жүйөлөрү эмне себептен четке кагылганы көрсөтүлгөн эмес, бул, арыз ээсинин пикири боюнча, анын негизделген соттук чечимге болгон конституциялык укугун бузуп, соттук коргоого болгон укугун ишке ашырууга тоскоолдук кылган.

Арыз ээлери кассациялык инстанциянын сотунун чечимдерин негиздөө милдетинин жоктугу процессуалдык кепилдиктердин системасын начарлатат, сот жоопкерчилигинин деңгээлин төмөндөтөт жана мыйзамдуулук менен сот адилеттигине болгон ишенимдин принциптерине доо кетирет деп баса белгилешет.

Мындан тышкары, арыз ээлери талашылып жаткан ченем Жарандык жана саясий укуктар жөнүндөгү эл аралык пактта, Адам укуктарынын жалпы декларациясында бекитилген адам укуктарын коргоонун эл аралык стандарттарына, ошондой эле Адам укуктары боюнча Европа сотунун соттук чечимдердин негиздүүлүгү адилет соттук териштирүү укугунун ажырагыс элементи болуп саналат деген практикасына карама-каршы келерин белгилешет.

Жогоруда баяндалгандарды эске алуу менен, арыз ээлери талашылып жаткан ченемди Конституцияга карама-каршы келет деп табууну өтүнүшкөн.

Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьялар коллегиясынын 2025-жылдын 20-октябрындагы аныктамасы менен кайрылууну өндүрүшкө кабыл алуудан төмөнкү негиздер боюнча баш тартылган.

Конституциялык көзөмөл органынын 2023-жылдын 27-сентябрындагы Чечиминде билдирилген укуктук позицияга ылайык, адамдын жана жарандын укуктары менен эркиндиктерин камсыз кылуунун мамлекеттик-укуктук механизмде соттук коргоого болгон укукту ишке ашыруу негиз түзүүчү элемент болуп саналат, андан Конституция менен кепилденген бардык башка укуктардын жана эркиндиктердин аныктыгы көз каранды. Сотко кайрылуу аркылуу гана бузулган укуктарды реалдуу калыбына келтирүү камсыздалгандыктан, бул укук негизги, чектелүүгө жатпаган конституциялык укуктардын тизмесине негиздүү киргизилген.

Сот адилеттиги органы катары сот, соттук териштирүүдө иш боюнча мыйзам менен белгиленген мөөнөттөрдө мыйзамдуу, негиздүү жана адилеттүү чечим чыгаруу үчүн зарыл болгон талаптардын сакталышын

камсыз кылууга тийиш. Жарандык сот өндүрүшүнүн процессуалдык негиздерин аныктаган мыйзамдар анын стадияларын так ажыратып, процесстин бардык тараптарынын катышуусунда сот тарабынан иштерди структураланган, көп баскычтуу жана толук кароо үчүн зарыл шарттарды түзөт.

Бул системада биринчи инстанциядагы соттун мааниси өтө чоң. Бул этапта процессуалдык ченемдерди так сактоо ишти кароонун кийинки бардык баскычтары үчүн укуктук негизди түзөт, бул сот чечимдеринин мыйзамдуулугун жана негиздүүлүгүн камсыз кылат. Дал биринчи инстанциядагы соттук териштирүү баскычында соттун сот адилеттигин ишке ашыруу боюнча конституциялык ыйгарым укуктары ишке ашырылат: далилдер изилденип, юридикалык мааниге ээ болгон жагдайлар аныкталат жана тараптардын түшүндүрмөлөрү угулат.

Соттук актыга даттануу мүмкүнчүлүгү соттук териштирүүнүн кепилдиги, төмөн турган соттордун соттук каталарынан жана мыйзамсыз чечимдеринен коргонуу каражаты, ошондой эле сот системасына болгон ишенимди бекемдөөчү курал болуп саналат.

Апелляциялык инстанциядагы сот мыйзамдуу күчүнө кире элек сот актыларына даттанууларды жана сунуштарды карайт, алардын мыйзамдуулугун жана негиздүүлүгүн текшерет. Апелляциялык өндүрүштүн өзгөчөлүгү болуп биринчи инстанциянын жол-жоболорун сактоо жана атаандаштык принцибин камсыз кылуу менен ишти толугу менен, ошондой эле жарым-жартылай кайрадан кароого ыйгарым укуктардын болушу саналат. Ошентип, апелляциялык инстанциянын иши далилдердин жол берилгендиги маселелерин кошо алганда, иштин бардык материалдарын кайталап жана ар тараптуу изилдөөнү камсыз кылат.

Кассациялык инстанция жалпы юрисдикциядагы соттор системасындагы эң жогорку звено болуп саналат жана мыйзамдуулукту, ошондой эле сот практикасынын бир түрдүүлүгүн камсыз кылуу боюнча эң маанилүү функцияны аткарат. Анын ишмердүүлүгү биринчи жана

апелляциялык инстанциядагы соттор тарабынан материалдык жана процессуалдык укук ченемдеринин туура колдонулушун текшерүүгө, ошондой эле жарандардын укуктарына жана эркиндиктерине таасир этүүчү соттук каталарды жоюуга багытталган.

Ошол эле учурда мыйзам чыгаруучу кассациялык жол-жобону иштин маңызы боюнча кайра кароого айландырууга жол бербөө жана кайра кароо укугун кыянаттык менен пайдалануу мүмкүнчүлүгүн жокко чыгарган процессуалдык чектөөлөрдү белгилеген.

Ушуга байланыштуу кассациялык инстанция далилдерди кайра баалоого же иштин жаңы жагдайларын аныктоого укугу жок. Мындай ченемдик жөнгө салуу соттук коргоонун кепилдиги менен сот адилеттигинин туруктуулугунун принцибинин ортосундагы тең салмактуулукту камсыз кылууга багытталган, ошондой эле мыйзам чыгаруучу кассациялык инстанциянын ыйгарым укуктарынын чектерин аныктоодо сот бийлигинин көз карандысыздыгынын жана сот актыларынын акыркылыгынын принциптерин сактоо зарылдыгына таянган.

Судьялар коллегиясы акыркы сот актысы иштин материалдарынын жана жагдайларынын жөн гана жыйындысы эмес, сот өндүрүшүнүн бардык баскычтарында соттун ырааттуу укуктук ишмердүүлүгүнүн натыйжасы экенин белгиледи. Ал далилдерди алуудан тартып, ишти кароо учурунда келип чыккан маселелерди чечүүгө чейинки процессуалдык чечимдердин жыйындысын камтыйт, алардын ар бири талаштын жыйынтыгына олуттуу таасир этиши мүмкүн.

Демек, сот чечиминин сапаты иштин чыныгы жагдайларын толук аныктоо менен гана эмес, соттук териштирүүнүн адилеттүүлүгүн жана мыйзамдуулугун камсыз кылган процессуалдык ченемдерди туура колдонуу менен да аныкталат. Бул аспектилерди баалоо жыйынтыктоочу актыны толук мазмунунда ар тараптуу талдоону талап кылат, анткени процессуалдык контекстти эске албастан, кабыл алынган чечимдердин иштин натыйжасына тийгизген таасирин объективдүү аныктоо мүмкүн эмес.

Мындай ыкма сот актысын иштин фактылык жана укуктук тарабын чагылдырган комплекстүү түшүнүүнү камсыздайт жана кассациялык инстанциянын өзгөчө ролун баса белгилейт, ал мыйзам менен белгиленген чекте колдонулуп, соттук териштирүүнүн мыйзамдуулугун жана процессуалдык тууралыгын баалоого милдеттүү, бул адилеттүүлүктүн жана укуктук аныктыктын кепилдиги болуп саналат.

Жогоруда айтылгандарды эске алганда, сот өндүрүшүнүн көп баскычтуу системасы соттук чечимдерди ар тараптуу жана ырааттуу текшерүүнү камсыздайт, ал соттук каталарды аныктоого жана жоюуга багытталган. Дал ушул себептен, эгерде кассациялык инстанция материалдык же процессуалдык укуктун ченемдерин бузууларды аныктабаса, анда төмөнкү инстанциядагы соттордун укуктук жана иш жүзүндөгү тыянактары толук жана туура деп таанылат. Мындан улам, жарандык сот өндүрүшүндө соттук актылардын мыйзамдуулугун жана негиздүүлүгүн кассациялык сот алардын жүйөөлөрү менен макул болуу аркылуу ырасташы деталдуу аргументтерди талап кылбайт. Мындай ырастоо соттук көзөмөлдүн аяктоочу формасы болуп саналат жана соттук актынын туруктуулугун, биротоло чечилишин жана алдын ала айтууга мүмкүн болушун камсыз кылуу менен анын акыркы укуктук бекитилиши болуп саналат, бул өз кезегинде сот адилеттигине болгон ишенимди бекемдейт.

Жогоруда баяндалгандарга байланыштуу судьялар коллегиясы кассациялык инстанциянын төмөн турган соттордун актыларын алардын негиздемелери менен макул болуу менен гана чектелип, өз алдынча жүйөлөрдү баяндабастан күчүндө калтырууга укуктуу экендиги жөнүндөгү маселеде Кыргыз Республикасынын Конституциясына карама-каршы келген аныксыздык жок деген тыянакка келди.

Судьялар коллегиясынын аныктамасына макул болбогон Т.А. Алмазбеков жана В.Е. Гусев 2025-жылдын 3-декабрында Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотуна даттануу менен кайрылышкан.

Арыз ээлери кайрылууну даярдоодо жана берүүдө “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 27-беренесинде белгиленген жалпы талаптар сакталган деп ырасташат.

Т.А. Алмазбеков менен В.Е. Гусев, судьялар коллегиясы талашылып жаткан ченем менен Конституциянын ортосунда карама-каршылык бар экенин көрсөткөн аныксыздык жок деп билдирип, өтүнүчтү ар тараптуу изилдеген эмес жана иш жүзүндө маселенин конституциялуулугу боюнча өз позициясын билдирген деп белгилешет. Алардын пикири боюнча кайрылууда келтирилген жүйөлөр так укуктук позицияны камтыйт жана укуктук аныксыздыкты көрсөтөт, ал эми ар бир талашылып жаткан жобо кассациялык инстанциядагы соттун мыйзамдуу жана негиздүү чечим кабыл алуусуна таасир этүүчү, Конституцияга каршы келүү коркунучтарын көрсөткөн конкреттүү аргументтер жана мисалдар менен бекемделген.

Арыз ээлери баштапкы кайрылуусунда баяндалган жүйөлөрдү кайрадан келтирип, аларды талашылып жаткан ченемдин укуктук аныксыздыгын көрсөтүүчү айкын жана жүйөлүү деп эсептешет.

Жогоруда айтылгандарды эске алып, Т.А. Алмазбеков жана В.Е. Гусев судьялар коллегиясынын даттанылган аныктамасын жокко чыгарууну жана кайрылууну өндүрүшкө кабыл алууну өтүнүшөт.

Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту арыз ээсинин жүйөөлөрүн жана судьялар коллегиясынын кайрылууну өндүрүшкө кабыл алуудан баш тартуу негиздерин талкуулап, бул өтүнүчтү өндүрүшкө кабыл алуу зарылдыгы жөнүндө тыянакка келди.

Өтүнүч “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын талаптарына жооп берет жана коюлган маселеде аныксыздык байкалат, бул конституциялык сот өндүрүшүнүн алкагында ишти кароого негиз болуп саналат.

Жогоруда баяндалгандардын негизинде, “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 30-

беренесинин 5-бөлүгүн, 38, 48, 49-беренелерин, 52-беренесинин 1-бөлүгүн жетекчиликке алып, Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту

Т О К Т О М К Ы Л Д Ы:

1. Тилек Алмазбекович Алмазбековдун жана Валерий Евгеньевич Гусевдин Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьялар коллегиясынын 2025-жылдын 20-октябрындагы аныктамасына даттануусу канааттандырылсын.

2. Тилек Алмазбекович Алмазбековдун жана Валерий Евгеньевич Гусевдин Кыргыз Республикасынын Жарандык процесстик кодексинин 370-беренесинин 6-бөлүгүнүн Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 61-беренесинин 1, 2-бөлүктөрүнө карата конституциялуулугун текшерүү жөнүндөгү өтүнүчү өндүрүшкө кабыл алынсын.

3. Бул токтом акыркы болуп саналат, даттанууга жатпайт жана кол коюлган учурдан тартып күчүнө кирет.

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
КОНСТИТУЦИЯЛЫК СОТУ**

№